DOMSTOLENS DOM (Sjette Afdeling)
5. oktober 1994 *

I sag C-355/93,

angående en anmodning, som Verwaltungsgericht Karlsruhe i medfør af EØF-traktatens artikel 177 har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Hayriye Eroglu

mod

Land Baden-Württemberg,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 6 og 7 i afgørelse nr. 1/80, som det Associeringsråd, der er nedsat ved aftalen om oprettelse af en associering mellem Det Europæiske Økonomiske Fællesskab og Tyrkiet, traf den 19. september 1980 om udvikling af associeringen,

har

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, G. F. Mancini, og dommerne C. N. Kakouris, F. A. Schockweiler (refererende dommer), P. J. G. Kapteyn og J. L. Murray,

* Processprog: tysk.

generaladvokat: M. Darmon
justitssekretær: ekspeditionssekretær H. A. Rühl,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— Hayriye Eroglu ved professor H. Lichtenberg, Bremens Universitet

— den tyske regering ved Ministerialrat E. Röder, Forbundsøkonomiministeriet, som befuldmægtiget

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved juridisk rådgiver J. Pipkorn og H. Kreppel, der er udstationeret som national ekspert ved Kommissionen, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der er afgivet mundtlige indlæg i retsmødet den 5. maj 1994 af Hayriye Eroglu, af den tyske regering og af Kommissionen,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 12. juli 1994,

afsagt følgende

Dom

1 Ved kendelse af 26. maj 1993, indgået til Domstolens Justitskontor den 14. juli s.å., har Verwaltungsgericht Karlsruhe i medfør af EØF-traktatens artikel 177 forelagt

to præjudicielle spørgsmål vedrørende fortolkningen af artikel 6 og 7 i afgørelse nr. 1/80, som det Associeringsråd, der er nedsat ved aftalen om oprettelse af en associering mellem Det Europæiske Økonomiske Fællesskab og Tyrkiet, traf den 19. september 1980 om udvikling af associeringen (herefter benævnt »afgørelse nr. 1/80«).

2 Spørgsmålene er blevet rejst under en retssag mellem Hayriye Eroglu, der er tyrkisk statsborger, og Land Baden-Württemberg vedrørende en afvisning af at forny hendes opholdstilladelse i Forbundsrepublikken Tyskland.

3 Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at H. Eroglu, der er født i Tyrkiet den 12. maj 1960, indrejste i Forbundsrepublikken Tyskland i april 1980, hvor faderen siden 4. maj 1976 har levet og har haft lovlig beskæftigelse, for at studere driftsøkonomi ved Hamburgs Universitet. Hun afsluttede disse studier i 1987 med Diplomprüfung für Kaufleute, hvorefter hun påbegyndte de afsluttende studier. Hun har under studieforløbet og indtil oktober 1989 fået meddelt flere opholdstilladelser, alle begrænset til et år og forsynet med klausulen: »Kun gyldig til studieformål ...«.

4 I oktober 1989 flyttede H. Eroglu til Hardheim. Efter ansøgning udstedte Landratsamt Neckar-Odenwald-Kreis den 15. januar 1990 og den 27. juni 1990 opholdstilladelser, i første omgang begrænset til 1. marts 1991 og forsynet med klausulen: »Lønnet beskæftigelse ikke tilladt; kun gyldig til gennemførelse af et hotelprojekt hos firma B. i Hardheim«. Den 7. februar 1991 fik hun en betinget opholdstilladelse indtil den 1. marts 1992 med henblik på gennemførelse af et praktikophold hos samme firma B. Samtidig fik hun meddelelse om, at en fornyelse af denne opholdstilladelse for tiden efter den 1. marts 1992 ikke var mulig. Ved afgørelse af 9. april 1991 blev klausulen i opholdstilladelsen ændret således, at hun derefter havde tilladelse til: »Beskæftigelse som praktikant (marketing) hos firma F. GmbH i Tauberbischofsheim«.

5 H. Eroglu har for alle disse aktiviteter fået meddelt tilsvarende arbejdstilladelser. Ifølge arbejdstilladelserne for perioderne henholdsvis fra den 6. februar 1990 til den 14. januar 1991 og den 25. april 1991 til den 1. marts 1992 kunne hun uden videre og uden andre begrænsninger udøve en bestemt erhvervsmæssig beskæftigelse, henholdsvis som direktionssekretær og marketingsassistent i et bestemt firma. Tilladelsen for perioden fra den 15. januar 1991 til den 14. april 1991 var derimod begrænset til: »Erhvervsmæssig beskæftigelse som praktikant«. H. Eroglu har i realiteten været beskæftiget fra den 1. marts 1990 til den 15. april 1991 i firma B., derefter fra den 15. april 1991 til den 18. maj 1992 i firma F. Hun har af de to arbejdsgivere fået udbetalt en månedsløn på over 3 000 DM brutto.

6 Den 24. februar 1992 ansøgte H. Eroglu hos Landratsamt Neckar-Odenwald-Kreis om en fornyelse af opholdstilladelsen med henblik på fortsat beskæftigelse hos den seneste arbejdsgiver, firmaet F. Ansøgningen blev ligesom den senere klage til Regierungspräsidium Karlsruhe afvist, hvorefter H. Eroglu har anlagt sag ved Verwaltungsgericht Karlsruhe. H. Eroglu, som i mellemtiden på ny havde fået tilbudt beskæftigelse hos den første arbejdsgiver, firmaet B., har for Verwaltungsgericht gjort gældende, at hun har opholdsret ifølge artikel 6, stk. 1, første led og artikel 7, stk. 2, i afgørelse nr. 1/80, hvori bestemmes:

»*Artikel 6*

1. Med forbehold af artikel 7 vedrørende familiemedlemmers frie adgang til beskæftigelse har tyrkiske arbejdstagere med tilknytning til det lovlige arbejdsmarked i en bestemt medlemsstat:

— efter at have haft lovlig beskæftigelse i et år, ret til fornyelse af deres arbejdstilladelser i denne medlemsstat hos samme arbejdsgiver, såfremt der er beskæftigelse

— efter at have haft lovlig beskæftigelse i tre år, ret til i denne medlemsstat med forbehold af den fortrinsstilling, som arbejdstagere fra Fællesskabets medlemsstater har, at modtage tilbud om anden beskæftigelse hos en arbejdsgiver efter eget valg, såfremt dette tilbud er afgivet under normale vilkår og er registreret ved den pågældende medlemsstats arbejdsmarkedsmyndigheder

— efter at have haft lovlig beskæftigelse i fire år i den pågældende medlemsstat fri adgang til enhver form for lønnet arbejde efter eget valg.

...

Artikel 7

Når tyrkiske arbejdstagere har tilknytning til det lovlige arbejdsmarked i en medlemsstat, har deres familiemedlemmer, såfremt de har fået tilladelse til at flytte til den pågældende medlemsstat,

— efter at have haft lovlig bopæl dér i mindst tre år, og med forbehold af den fortrinsstilling, som arbejdstagere fra Fællesskabets medlemsstater har, ret til at modtage enhver form for tilbud om beskæftigelse

— efter at have haft lovlig bopæl dér i mindst fem år, fri adgang til enhver form for lønnet beskæftigelse.

Tyrkiske arbejdstageres børn, der har gennemført en erhvervsuddannelse i værtslandet, kan uafhængigt af varigheden af deres ophold i medlemsstaten, mod-

tage ethvert tilbud om beskæftigelse i den pågældende medlemsstat, forudsat at en af forældrene har været lovligt beskæftiget i denne stat i mindst tre år.«

7 Verwaltungsgericht Karlsruhe har konstateret, at nægtelsen af at forny opholdstilladelsen er i overensstemmelse med tysk ret, hvorefter spørgsmålet opstår, om en anden afgørelse til fordel for H. Eroglu kan følge af de nævnte bestemmelser i afgørelse nr. 1/80, navnlig under hensyn til dom af 20. september 1990 (sag C-192/89, Sevince, Sml. I, s. 3461) og af 16. december 1992 (sag C-237/91, Kus, Sml. I, s. 6781).

8 Verwaltungsgericht har derfor besluttet at udsætte sagen, indtil Domstolen har truffet en præjudiciel afgørelse vedrørende følgende spørgsmål:

»1) Opfylder en tyrkisk statsborger betingelserne i artikel 6, stk. 1, første led, i Associeringsrådet EØF-Tyrkiets afgørelse nr. 1/80 om udvikling af associeringen, når hun som kandidat fra et tysk universitet i henhold til tysk ret har fået meddelt opholdstilladelse og tilsvarende arbejdstilladelse for to år til uddybning af de erhvervede kundskaber ved erhvervsmæssig beskæftigelse hhv. fagrelevant praktik, og når hun har været beskæftiget først hos en arbejdsgiver i over et år (med en bruttoløn på ca. 3 000 DM) og i umiddelbar tilslutning hertil med myndighedernes tilladelse hos en anden arbejdsgiver i ti måneder, hvorefter hun har fået tilbudt beskæftigelse hos den første arbejdsgiver?

2) Kan en tyrkisk statsborger, der som kandidat fra et tysk universitet opfylder de faktiske betingelser i artikel 7, stk. 2, i den ovennævnte afgørelse, og som derfor kan 'modtage ethvert tilbud om beskæftigelse', også på dette grundlag forlange at få fornyet sin opholdstilladelse, eller regulerer afgørelsens artikel 7, stk. 2, udelukkende den beskæftigelsesretlige situation for børn af tyrkiske arbejdstagere, som i mindst tre år har været lovligt beskæftiget i værtslandet?«

Første spørgsmål

9 Med det første spørgsmål ønsker den nationale ret afgjort, om artikel 6, stk. 1, første led, i afgørelse nr. 1/80 skal fortolkes således, at bestemmelsen giver en tyrkisk statsborger ret til fornyelse af arbejdstilladelsen med henblik på beskæftigelse hos den første arbejdsgiver, når vedkommende, der er kandidat fra et universitet og har fået meddelt en betinget opholdstilladelse og tilsvarende arbejdstilladelser i to år til uddybning af de erhvervede kundskaber ved erhvervsmæssig beskæftigelse henholdsvis fagrelevant praktik, har været beskæftiget i over et år hos denne arbejdsgiver og derefter i ca. ti måneder hos en anden arbejdsgiver.

10 Indledningsvis bemærkes, at afgørelse nr. 1/80 ikke berører medlemsstaternes kompetence til at udstede forskrifter såvel om tyrkiske statsborgeres indrejse til landet, som om betingelserne for deres første beskæftigelse; afgørelsen regulerer alene — navnlig i artikel 6 — situationen for tyrkiske arbejdstagere, der allerede er lovligt tilknyttet medlemsstaternes arbejdsmarked (ovennævnte dom i Kus-sagen, præmis 25).

11 Det bemærkes ligeledes, at Domstolen i ovennævnte dom i Sevince-sagen fastslog, at artikel 6, stk. 1, i afgørelse nr. 1/80 har direkte virkning i Det Europæiske

Fællesskabs medlemsstater (punkt 2 i konklusionen). Tyrkiske statsborgere, som opfylder betingelserne deri, kan således direkte gøre de rettigheder gældende, som bestemmelsens forskellige led giver dem.

12 Disse rettigheder er forskellige og er undergivet betingelser, der varierer i forhold til varigheden af den lovlige beskæftigelse i den pågældende medlemsstat. En tyrkisk arbejdstager har efter et års lovlig beskæftigelse hos den samme arbejdsgiver ret til fornyelse af arbejdstilladelsen (første led). Efter at have haft lovlig beskæftigelse i tre år og med forbehold af den fortrinsstilling, som arbejdstagere fra Fællesskabets medlemsstater har, kan den pågældende modtage tilbud om anden beskæftigelse hos en arbejdsgiver efter eget valg i samme erhverv (andet led). Efter fire års lovlig beskæftigelse har vedkommende fri adgang til enhver form for lønnet arbejde efter eget valg (tredje led).

13 Artikel 6, stk. 1, første led, i afgørelse nr. 1/80 skal alene sikre fortsat beskæftigelse hos samme arbejdsgiver og kan derfor kun finde anvendelse, når den tyrkiske arbejdstager anmoder om fornyelse af arbejdstilladelsen med henblik på fortsat beskæftigelse hos samme arbejdsgiver ud over den lovlige beskæftigelses oprindelige varighed på et år.

14 En udvidelse af denne bestemmelses anvendelsesområde til at omfatte en tyrkisk arbejdstager, som efter afslutningen af et års lovlig beskæftigelse har ændret arbejdsgiver, og som ansøger om fornyelse af arbejdstilladelsen for på ny at arbejde i den første arbejdsgivers virksomhed, ville dels give arbejdstageren mulighed for at ændre arbejdsgiver i henhold til denne bestemmelse før udløbet af den i andet led indeholdte treårsperiode, dels fratage arbejdstagere fra medlemsstaterne den for-

trinsstilling, som de har i henhold til andet led, når den tyrkiske arbejdstager ændrer arbejdsgiver.

15 Disse betragtninger er tilstrækkelige til at besvare første spørgsmål med, at artikel 6, stk. 1, første led, i afgørelse nr. 1/80 skal fortolkes således, at bestemmelsen ikke giver en tyrkisk statsborger ret til fornyelse af arbejdstilladelsen med henblik på beskæftigelse hos den første arbejdsgiver, når vedkommende, der er kandidat fra et universitet og har fået meddelt en betinget opholdstilladelse og tilsvarende arbejdstilladelser i to år til uddybning af de erhvervede kundskaber ved erhvervsmæssig beskæftigelse, henholdsvis fagrelevant praktik, har været beskæftiget i over et år hos denne arbejdsgiver og derefter i ca. ti måneder hos en anden arbejdsgiver.

Andet spørgsmål

16 Med det andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret afklaret, om en tyrkisk statsborger, der opfylder betingelserne i artikel 7, stk. 2, i afgørelse nr. 1/80, og som derfor har ret til at modtage ethvert tilbud om beskæftigelse i den pågældende medlemsstat, af denne grund også kan påberåbe sig bestemmelsen til at opnå fornyelse af sin opholdstilladelse.

17 Indledningsvis bemærkes, at artikel 7, stk. 2, i lighed med artikel 6, stk. 1, i afgørelse nr. 1/80 i klare, præcise og ubetingede vendinger knæsætter den ret, som

tyrkiske arbejdstageres børn, der har gennemført en erhvervsuddannelse i værtslandet har — uafhængigt af varigheden af deres ophold i medlemsstaten — til at modtage ethvert tilbud om beskæftigelse, når en af forældrene har været lovligt beskæftiget i medlemsstaten i mindst tre år. Artikel 7, stk. 2, har således som artikel 6, stk. 1, direkte virkning i Det Europæiske Fællesskabs medlemsstater.

18 Dernæst skal det anføres, at Domstolen i ovennævnte dom i Sevince-sagen i forbindelse med artikel 6, stk. 1, tredje led, i afgørelse nr. 1/80 fastslog, at selv om bestemmelsen blot regulerer den tyrkiske arbejdstagers situation med hensyn til beskæftigelse og ikke opholdsret, er disse to aspekter af den tyrkiske arbejdstagers personlige situation nært forbundet, og at de omtvistede bestemmelser ved at give den tyrkiske arbejdstager, der i en vis periode har haft lovlig beskæftigelse i en medlemsstat, ret til fri adgang til enhver form for lønnet arbejde efter eget valg uundgåeligt indebærer, at arbejdstageren i det mindste på dette tidspunkt har opholdsret, da den ret, bestemmelserne tillægger den tyrkiske arbejdstager, ellers ville være helt illusorisk (præmis 29).

19 I ovennævnte dom i Kus-sagen har Domstolen anvendt samme tankegang i forbindelse med artikel 6, stk 1, første led, i afgørelse nr. 1/80, thi uden opholdsret har det ingen mening at give en tyrkisk arbejdstager ret til fornyelse af arbejdstilladelsen til beskæftigelse hos samme arbejdsgiver efter et års lovlig beskæftigelse (præmis 30).

20 Da opholdsretten er uomgængelig nødvendig for adgangen til og udøvelsen af enhver form for lønnet beskæftigelse, uanset om der er tale om beskæftigelse hos

samme arbejdsgiver, når der er tale om fornyelse af arbejdstilladelsen, eller hos en anden arbejdsgiver, valgt af arbejdstageren eller med forbehold af den fortrinsstilling, som arbejdstagere fra medlemsstaterne i Fællesskabet har, må det på samme måde erkendes, at retten til at modtage ethvert tilbud om beskæftigelse som anerkendt i artikel 7, stk. 2, i afgørelse nr. 1/80, uundgåeligt indebærer, at arbejdstageren har opholdsret.

21 Et argument for det modsatte synspunkt kan ikke udledes af traktatens artikel 48, stk. 3, som for så vidt angår arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet udtrykkeligt — ud over retten til at søge faktisk tilbudte stillinger — anfører retten til at tage ophold i en af medlemsstaterne for dér at have beskæftigelse. Traktatens artikel 48, stk. 3, indeholder nemlig ikke en udtømmende opregning af visse rettigheder, som EF-statsborgere har i relation til arbejdskraftens frie bevægelighed (dom af 26.2.1991, sag C-292/89, Antonissen, Sml. I, s. 745, præmis 13), idet denne frihed omfatter EF-statsborgeres ret til frit at bevæge sig i andre medlemsstater ikke alene med henblik på at modtage faktisk tilbudte stillinger, men også for at søge beskæftigelse dér (ovennævnte dom i Kus-sagen, præmis 35).

22 I modsætning til hvad den tyske regering har gjort gældende, er retten til at modtage ethvert tilbud om beskæftigelse, som tyrkiske arbejdstageres børn, der har gennemført en erhvervsuddannelse i værtslandet, har ifølge artikel 7, stk. 2, i afgørelse nr. 1/80, ikke underkastet betingelser vedrørende baggrunden for, at de oprindeligt har fået meddelt indrejse- og opholdsret. Det forhold, at denne ret ikke er meddelt med henblik på familiesammenføring, men f.eks. med henblik på studier, kan derfor ikke fratage en tyrkisk arbejdstagers barn, som opfylder betingelserne i artikel 7, stk. 2, adgangen til at udnytte de rettigheder, som bestemmelsen giver barnet.

23 På grundlag heraf må det andet spørgsmål derfor besvares med, at en tyrkisk statsborger, der opfylder betingelserne i artikel 7, stk. 2, i afgørelse nr. 1/80, og som

derfor har ret til at modtage ethvert tilbud om beskæftigelse i den pågældende medlemsstat, af denne grund også kan påberåbe sig bestemmelsen til at opnå fornyelse af sin opholdstilladelse.

Sagens omkostninger

24 De udgifter, der er afholdt af den tyske regering og af Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Verwaltungsgericht Karlsruhe ved kendelse af 26. maj 1993, for ret:

1) Artikel 6, stk. 1, første led, i afgørelse nr. 1/80, som det Associeringsråd, der er nedsat ved aftalen om oprettelse af en associering mellem Det Europæiske Økonomiske Fællesskab og Tyrkiet, traf den 19. september 1980 om udvikling af associeringen, skal fortolkes således, at den ikke giver en tyrkisk statsborger ret til fornyelse af arbejdstilladelsen med henblik på beskæftigelse hos den første arbejdsgiver, når vedkommende, der er kandidat fra et universitet og har fået meddelt en betinget opholdstilladelse og tilsvarende arbejdstilla-

delser i to år til uddybning af de erhvervede kundskaber ved erhvervsmæssig beskæftigelse, henholdsvis fagrelevant praktik, har været beskæftiget i over et år hos denne arbejdsgiver og derefter i ca. ti måneder hos en anden arbejdsgiver.

2) En tyrkisk statsborger, der opfylder betingelserne i artikel 7, stk. 2, i afgørelse nr. 1/80, og som derfor har ret til at modtage ethvert tilbud om beskæftigelse i den pågældende medlemsstat, kan af denne grund også påberåbe sig bestemmelsen til at opnå fornyelse af sin opholdstilladelse.

Mancini Kakouris Schockweiler Kapteyn Murray

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 5. oktober 1994.

R. Grass

Justitssekretær

G. F. Mancini

Formand for Sjette Afdeling